

“DENBORA BERRIETAKO ELIZA” LIBURUAREN AURKEZPENA (DONOSTIA, 1987-4-24)

Andre-jaunok:

Liburu baten aurkezpena egiteko batu gara gaur emen: *Denbora Berrietako Eliza* (*Argikuntza, Jakintza Berriak, Iraultza* dau izen-burua idazti onek, bosteun eta berrogeita amabi orrialde aundi-beteak osatzen dabena.

EUSKERAZAINTZA-ren illeroko azken billeran aukuratu ninduen aurkezpen au zuei egiteko Bixente lez, neu be abadea apaiza naz eta idazlea.

* * *

Liburu bat ez da zugazpean sortzen dan perretxikua. Perretxikoa ba'litz, kiloko ondio baltza eta mardula litzake. Ondioa berez sortzen da; liburu, ordea, beste baten eskuz eta adimenez.

Kilo bateko liburu mardul au ez da bakarra, sorta baten bigarrena, baiño. *San Inazioaren Denborako Eliza* dau izena lenengoak eta lareun eta ogeita amar orrialdek osotzen dabe. Urtebeteko epea bien artean eta egillea, berbera.

ELEIZ-EDESTI-SORTA saillekoak dozuz biak eta beste iru be laister agertuko jakuz egille berberaren eskutik, sail onetan.

EUSKERAZAINTZA'k argitaratu dauz biak eta badiu beste idatzi batzuek be argitara emonak. “Mirri”k, Euskadiko paillasoak, EUSKERAZAINTZA'ren bizkarretik txistea egin zigun Euskal-Telebistan, Martxoaren 25'eko domeka arratsaldean. Txiste-gai baiño geiagotarako be bagarala, uste dot.

Nor da liburuaren egillea?

Latiegi'tar Bixente (Euskerazaintzakoa) diño idaztiaren azalak.

“Bixente” izen aukerakoa dozu. Irugarren gizaldia-zen azken-aldeko martiri euskaldunaren izena. Diokleziano'ren erasoan erail eben Zesar-Augusta'ko diakono zala. Bere gotzaila “ignarus linguae”, “mintzaira gabekoa”, zalako, diakono Bixente erabiltzen eban itzultzaile Jainkoaren itza erriari banatzeko. Euskalduna zan Bixente a, gurea lez. Gurea Latiegitarra dogu, Euskalerrian sustraitua. Errotik euskaldun. Ez edonun errotua, Gipuzkoan baiño; Tolosan baiño.

Amabost milla urtetik onako sustrai luzeak ditu euskaldunak European. Bere mintzairak be badiu millaka batzuk. Orduko Franko-Kantauri-Kultura begien aurrean ipiñi ezkeru, auxu ikusten dogu: Asturias, Santander, Bizkaia, Gipuzkoa, Naparroa, Pirenee-mendiak eta Garona ibaitik gora, Dordoña'arteko tartean, eunka dagozala leizak gure arbasoen egoitza izanak. Orrean arteko askotan itzi dauskuez marrakzi margodunak eta xixilikatuak, geure aurrekoen kultura berezia osotzen

dabenak eta garai bateko Europa'ren sustraktum izana da kultura au.

Geure gaurko erri zaarra, kultura onen ardatzean dago, ertz zabalak galdu badiu be, Asturiastik Bizkaira eta Naparroatik Dordoña'ra bitarteko egalak dira galdu ditunak. Alan be, dirau oraindik erriak kultura zabal orren biotzean. Ez dau nortasunik galdu, mintzairari eskerrak.

Mintzairak, ordea, oraindik Erri zaar onetan dirau-nak, berak be egalak galdu dauz eta Erriaren biotzean kokatu da. Euskalerrria Franko-Kantauri-Kulturaren biotzean eta ardatzean ba'dago, Tolosa biotz orren biotzean eta ardatz orren ardatzean daukazue. Ez da bada arritzeko Tolosa-ingurukoa ba'da Euskerarik jatorrena.

Bizkaiak, Arabak, Naparroak, Lapurdik eta Zuberoak, bostak ditue euren egalak erderaren lurraldeekin bat eginda. Gipuzkoa, barriz, bosten erdian gelditu da gordeta mendeetan zear, guztien biotzean antzeko. Baiña, guzti orrean ardatzik ardatzeena Tolosa ingurua da: Tolosa'tik Aralar aldera. Ez da kasualidade bat Orixe ingumari orreitan sortua izatea, Euskeraren gordelekurik ziurra eta garbiena toki ori izan da beti eta.

Ba-eben ba, arrazoirik Azkue eta bere Euskaltzaindiko lagunak Gipuzkoako euskera batasun-biderako aukuratu ebenean... Orain, barriz, ez dakit nungo aizeak emon-da, iturri garbienekoa eta jatorrena itzi eta egaleko euskera bat artu dabe euskera guztien batua egiteko...

* * *

Esandako onek danak onetara datoz: Bixente euskaldunak, Latiegitarrak, Tolosa'ko semeak, iturburu garbienean edan dauela bere euskera.

Eta euskera ori amaren bularetik edoski ebalá. Gertakizun onek izugarritzko abantaila eta onura emoten dautso gizaki euskaldunari: buruko estrukturak eta moldeak euskaldunak izatea. Euskeraz pentsa eta euskeraz mintza. Ez dago bien bietartean aldaketarik: pentsamoldea euskalduna eta orreri dagokion mintzaira be bai. Eta ori, nekerik gabe lortua amaren magalean...

Bixente'ri ez jako ainbeste eta ainbeste euskaldun barriei gertatzen jakena gertatzen: erderaz pentsa, eta euskerazko itzez mintza. “Traduttore traditore” gertatzen jake euren barruan, euskerarik menperatzen ez dabelako. Bai, bai, kursillo pilloa dauka eginda; agiriak, barriz, kartera-bete; baiña, irakurri egizuz orrean idazlanak eta, begien aurrean erderazko idazkia ez ba dozu, lanak izango dozuz euskerazko itzulpenak ulertzen.

Gaurko egunez jende asko bizi da Euskeraren erra-petik. Iragarkiak lurralde osoa bete dabe bi izkuntzetan:

ELEIZEA

erderaz eta euskeraz. Ez dau iñortxok euskerazkorik irakurriko eta, orregaitik-edo, iragarkia ipintzen dauanari bardin jako ulertu-erreza ala ulertu-gatxa izatea. "Legea betetzen da" euskeraz ipiñi ezker; ondo ala txarto, orrek ez dau nunbait orrelako garrantzirik, legea bete ezker. "Legea bete", ordea, euskaldunentzat auxe esan nai dau, legearen azala betetzea, mamirik beteten ez ba'da be.

Gure arteko gerratean nere amama eta bere lagun Gergori, biak oso gizenak, Lekeitio'ko ingumarietan egozan, mendi-bide batean, automobil baten barruan. Geruratatu jake milizano-taldetxo bat galdezka:

—¿Qué hacen ustedes aquí, señoras?

Gergori Amoroto'ko alaba euskalduna zan eta onelan diñotso nere amamari:

—Berba eixu, Pillipa... Eta, Pillipak barbarik be ez esaten eustan andik denboratxu batera.

Pillipak berba egiteko asmorik ez ebalu ikustean, bera asi zan:

—Este señora de hijo de auto; no poder ser andar. Miliziano aien algarak. —¿Qué dice señora?

—Fácil, fácil: este señora de, hijo de, auto...

—Areik mutil tontuak ziran, esaten eustan Gergorik. Ez eben ezer be ulertzen.

Berarentzat arazoa oso garbia zan: Andre onen (esta señora de) semearen (hijo de) automobilla (auto): esta señora de, hijo de, auto... Errezago esan ezin. Euskeraz pentsa eta euskeraz egin berba erdaldunekin; gaur eguneko zenbait itzultzaileek orixe egiten dabe, baiña alde-rantziz: erderaz pentsa eta erderaz itz egin, berba euskaldunekin...

Latiegi'ri ez jako orrelakorik gertatzen, naiz-eta dotoretasuna dauen apaiza izan, irakaskintzan beti ibilli euskeratik at eta izkuntza askoren jabe bere burua egin bere bizian. Oiek danak ez dautse euskerarik galduraz, azpiko oiñarriak eta beeko solairua euskera jatorrez egiña dauelako. Gaiñera Euskera zaindu dau, Euskerari ekin dautso eta Euskerazaintzaren sortzaille bat be bada. Liburugintzan lanean ikusten dogu eten barik eta bien bitartean or dabil su-ta-ke aldizkarietan lanean (ZER, KARMELETA eta SASKI-NASKI) eta izparringietan (Diario de Navarra) euskera-arloan...

Euskera, ordea, ez da izan bere ogi-bidea: euskarentzat bizi ba da be ez da euskeratik bizi. Gazteiz'ko Instituto Politécnico'ren zuzendari izan da urte luzeetan. Beraz, bere lana ez zan euskeraz idaztea, ez eta.

Elizaren Edestia egitea be. Beste lan askoren artean au be egin dau atsedeen-aldietan, lasai-uneetan... Atsedena lana aldatzea da. Bixentek bere ogibideko egin-bearrak bete ondoren, lau au osotzea artu eban atsegin-bide...

Lagungarriak

Gazteiz'ko Seminarioan bizi izana dogu eta bertako liburutegi ederrean eban liburu-zerrenda luzea, gai oneri buruzkoa. Liburu onen asieran, bosgarren orrialdetik amargarrenerako bitartean, dakaz idazti orreik banan-banan... Sailla, luzea benetan.

Areik danak eskuetan erabili eta areitatik liburu barri bat ateratzea, orixe bai buru argi eta indartsu batentzat benetako lana... eta gozamina. Buru ergel batentzat, zorabioa.

Joseba Zubikarai Markiñako karmeldarrak lagundu dautso makiña-utsegiteak zuzentzen.

Denbora eta garaiak

Edozein liburuxkaren egilleak esango dautzu, itzetik-ortzera, bosteun ordu bear izan dituala idazti-arazoa bere elburura eroateko. Eta gero, barriz, neurri orretan egiten ditue euren eskabideak gizarteko elkarteeri.

Zenbat ordu bear izan dozuz edesti-liburu oneik bere onera ekarteko? Erantzuna zuk emon dauskuzu ogei urte. Ogei urtez arazoa eskuartearen, irakurritz eta oarrak idatziz... Ogei urte zazpi milla eta irureun da bost egun dira... Egunak esaten ari gara eta ez, orduak. Eskerrak ez zendueta lan au ogibidetzat artu...!

Gai oneri buruz ara zer diñon liburu onen amaseigarren orrialdean Latxaga ospetsuak:

—“Pozik eta atsegin aundiz irakurri dot zure liburua. Ondo oartu naiz zuk be pozik idatzi dozula; zoriontsu izan zerala ori idazten ibilli zaran denbora guztian; egiazko gozotasuna izan dala zuretzat eginkizun au.”

Eta lana gozo egiten danean, orduan lanaren futua eta ondorena be gozoa izan oi da.

Eliza osoaren edestia gauza zabala da bai tokiz eta bai denboraz. Tokia laburtu ezin, esirik ipiñi ezin, Eliza osoa bait doa aurrera ibilli eta ibilli... Garaiak banatu bear.

Eta liburu onen garaiak bi gizaldi osotzen dabez: amazpi-garren eunkia eta amazortzigarrena. Berreun urte! “Codex Juris Canonici” egin arte, Elizaren Lege-diak liburu asko batzen ei ebazan eta, jakintsuen iritzira, “onus multorum camellorum” omen ziran, “kamelu askoren zanpagarritzko pixua” osotzen ei eben danen artean. Elizaren berreun urte alakoak liburu baten esitzea, ori ere “onus multorum camellorum” iruditzen jat. Amazoniako oianean sartzearen antzeko. Basoa ikaragarria gurdibidez eta bidetxigorrez betea eta josia...

Nundik nora jo?

Amazonian urratsen diarduen antzeko bide zabala egin dausku Latiegi jaunak: Aita Santurik Aita Santura doan bide zabala. Andik aterako dira zearretako gurdibide eta bide txuak. Orrelan, ez dago arriskurik norbere burua oianean galtzeko.

Liburuaren gaiakin sartu baiño lenago, beste oartxo bat be esan bearra daukat. Euskera jatorraren jabe izanik, bere pentsakera eta pentsakera orren itz-moldeak jatorrak izanik, idazkeraren soiñekoa be jatorra erabiltzen dau Bixentek: Euskaltzaindiak irurogeita amabost urte luzeetan erabillitako soiñekoa.

Orain urte gutxi, gazteen iraultza bateri amor-naz, Euskaltzaindiak, bide zabala itzi, lortuta egoan batasunari bizkarra emon eta zearkako bidea artu eban; euskerari buruz, biotzekoa laga eta egalekoa artuz, eta idazkerari buruz naaspilla eta zailtasunak bear ez dirala sortuz.

Erabilten eta aroskatzen ez zan izki edo letra bat tartean sartu eben belardian karda-azia baiño ugariago, idazkera zaildu eta itsusituz, irarkola galestituz eta barritik ikasi bear dauanari eragozpenak duan ipiñiz. Antzutu sekulotan egon dan Euskeraren errapea, gaur aberatsa dogu eta esne orrek eraginda, jendeak lanean ekiten dau zailtasun eta guzti, gaitzez betetako euskera ori ikasten... Barriro antzutuko ba'litz, orduan ikusiko genduke euskalzale barri onein edorea noraiñoa dan.

Izki barria naikoa ez dala, zaarrak kendu ditue Ñ, Ll eta J eta edonoiz entzungo dozue lan-gi-lea esaten, langillea esan bearrean... Jota erditik kendu ezkeror dabiltz axolakeriak esaten eta bitartean *dijoa* aditza idatzi ezin eta orretarako h'a ipiñi jota'ren ordez *dihoa* eta aroskatzen ez dan izkia, emen jota bezela aroskatu bear... Oraingo egoerak negar-gura emoten dautsola, esan euskun joan dan asteen D. Manuel Lekuonak telebistatik...

Liburu onetan orrelako zailtasunekin ez dozu topo egingo. Euskera bera erreza eta jatorra eta idazkera be berdin: gain-soiñoa, tolestu bakoa.

Kanpotik be ondo egiña dago liburua, paper onez eratua eta moldetegiko lana, bera be, garbia eta errez irakurtekoa. Orriak, barriz, lokarriz josiak eta onek asko esan nai dau, askotan pegamentuz erazten bait dira alkarri.

Gauza bat dau eskasa: azala, Liburu onek jantzi dotoreagoa merezi leuke. Akatsik aundiena orixe dauela uste dot. Irarkolako utsak be baditu; baiña idatzi bat ortik libratzea, batez be euskeraz ba'dago, oso da gaitza eta zaila.

Gaia

ELIZ-EDESTI-SORIA onen gaia, denbora aldetik, bi milla urteko Eleizaren kondaira dozu eta, toki aldetik, mundu zabala. Denbora aldetik mugatu bear eta orrela edesti onen lenengo alea XVI'garren gizalditik argitaratzen asiak gara, naiz-eta gertaerak aurretik etorri: Erdi-arotik.

Erdi-aroak moldaketa luzea izan eban, bein Erri basatiek, Erromako Erresuma apurtuta, laterria barrigazteak sortu zituenetik aurrera. Orreik danak eta aurreakoak, gerora argitaratuko dira.

EDESTI onen lenengo alea joan dan urtean... San Inazioarekin alkartuta etorri zan, onek eta bere Konpañiak garai areitan izandako garrantziagaitik. Inigo, barriz, gurea da, gain-gaiño euskalduna.

Erri basatien artean Elizak begirunea eta aginpidea ba eban, jakintza, eta buruko argitasuna beragaz eukalako. Jakintza Eleizaren eskuetan izanik; gizartea bere erara eratzten saiatu zan, Jainkoa ipiñiz jakintza guztien gai. Ikastola Nagusieta, Unibersitateetan, teologia era-kusten zan gairik nagusien lez.

Jakintzarekin batera agintaritza be Elizaren eskuetan egoan: Aita Santuenean batez be, baiña baita Gotzaienetan be. Gotzaia, "pontifex" zan: "zubi-egille", eta Aita Santua, "pontifex maximus"... Orrek esan nai dau jakintzarekin batera, ba-ebala dirua be eta agintaritza.

Gizadia aurrera doan neurrian, sekularrek euren adiñera eldu ala, Elizaren menpetik euren buruak askatzeko irrika egozan eta ortik sortzen jake Elizaren aurreko garaletara begiratzeko gogoan: Erroma eta Greziako jakintzara eta artegintzara, jentillen bizi-moldera. Baita Eliza

beronen lenengo egunetara be. Orixe dozu Renacimiento edo Birsortzea.

Elizaren menpetik euren buruak libratzeko giro orretan, jaso eban Luterok bere askatasun-ikurriña. Elizaren aginpideetik libratzeko, errege eta printzipeengan ipiñi eban aginpidea eta orretarako euren errien Aita Santu eta Gotzai izendatu ebazan. Ortik sortuko da erregeen absolutismoa eta Estaduaren eliza. Beste aginpiderik ez dau Luterok ezagutuko Bibliarena ez ba'da; baiña, Biblia ori bakoitzak bere erara argituko dau.

Biblia orrelan irakurtzetik eta erregeen eliz-aginpedetik izugarrizko zatiteketa sortu zan Kristiandadean. Zatiketa orretatik, barriz, Elizaren eta Bibliaren mesprezioa...

Zatiketa burrukaz beteta etorren. Nundik pakea lortu? Nundik batasunera eldu? Emendik artzen dau asiera orain aurkezten dogun Sortaren bigarrena liburu onek.

Lenengo Ingalaterran eta geroago Holandan arrazoiaren aldeko kanpaiña sortzen da pakearen eta batasunaren oiñarri lez. Fedearen ordez, arrazoa: giza-arrazoa. Jainkoaren ordez, Izadia beronen legediarekin. Jainkoak, ba'da be, ez dau Izadiaren ardurarik.

Sustrai oneitatik sortzen da Argikuntza edo Ilustrazioa. Onen ondoren Deismoa dator. Izadia berbera da jainko.

Deismotik Ateismora: ez da jainkorik.

Jainkoa jakintza-bideetatik kendu eta bere ordez Izadia ipiñi eta Izadiaren lege guztiak. Oneik dira Jakintza Barriak.

Fede barri au kirstau-fedearen aurka jarriko da; naiz-eta berez aurka egon ez. Argikuntzaren argi barri onek salbatuko dau gizadia, erriek parte artzeke. Orixe izango da *despotismo ilustrado* deritzana. Illunbeetan dagoen erri itsua argidunek salbatuko dabe. Iraultza onek despotismoa dakar alde guztietatik, erregeen indarkeria indartuz.

Argi ori zabaltzen dan neurrian, erriko jende asko onetan konturatzen da: argiak salbatuko da'ditu ez dabela errege bearrik euren buruak salbatzeko eta ortik sortuko da Iraultza barri bat: Frantzia'ko Iraultza. Giza-arrazoa bera da jainko. Erregearekin batera aundikiak eta eliza kendu gizartetik eta burgesak jaso aginpidera...

Bi gizaldi luzetako edestia da eta bitartean Elizak zer jokabide dauan ikusteko Latiegik, lenago esan dogun lez, bide zabal bat urratu dausku Aita Santurik Aita Santura eta ortik urtetan dabe zenbait bidezear bi gizaldi oneitan Elizan bertan izan diran ezbidetaziñoak ezagutzeko: Jansenikeria, Galikeria, Febronikeria, Josepekeria eta abarren okerkeriak; baita masoienak be...

Garai nastau eta urduriak, gaur eguneko zenbait okerren sortzaille eta sustrai; baiña, garai onein eta aurrekoen barri beste iru liburuetan agintzen dauskuz Latiegi jaunak.

Eta, amaitzeko, ona barriro Latxaga'ren itzak:

"Lan ederra egin dozu; bikaiña; argiñen lana. Arriz-arri arreta aundiz, poliki eta dotore landutako arriz egiña; mamiz eta azalez lan biziro egokia".

Artu liburua eta ao-gozatu patxara onean. Onenbestez naikoa dogu. Esaera zaarrak diñonez: "gaizki esanak barkatu eta ondo esanak gogoan artu".